

Maandblad van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging
gevestigd te Amsterdam

Gaan we Mergelland tot cement vermalen?

door H. K. Vijverberg

Met de vraag of een gedeelte van het plateau van Margraten in Zuid-Limburg ten behoeve van de winning van mergel dient te worden afgegraven, staat het provinciaal bestuur voor het zoveelste, al bijna klassiek geworden dilemma in die provincie: economie of milieu. Moet een tijdelijk economisch voordeel door de winning van een in Nederland bijna uitgeputte grondstof worden binnengehaald ten koste van een onherstelbare aantasting van het Zuidlimburgse heuvelland, of zal dat landschap moeten worden gespaard en zal de Eerste Nederlandse Cementindustrie (ENCI) over een aantal jaren haar activiteiten elders moeten voortzetten?.

In november 1976 lanceerde de ENCI het plan om een gedeelte van het plateau van Margraten, het Sibberveld, na 1991 gedurende ongeveer veertig jaar af te graven. Uit het gebied van 433 ha kan zo'n 150 miljoen m³ mergel ten behoeven van de cementproductie worden gewonnen. Het bedrijf wil met de vergunning-aanvraag voor de afgraving van dit gebied haar toekomstige grondstoffenvoorziening veilig stellen.

De huidige concessie voor winning van mergel uit de Sint-Pietersberg loopt namelijk in 1991 af en zal niet meer uitgebreid of verlengd worden. Wordt de vergunning niet verleend, dan zullen volgens het bedrijf de negenhonderd werknemers zonder werk komen te zitten, terwijl daarnaast de werkgelegenheid van nog enige honderden werknemers van toeleverings- en transportbedrijven in gevaar komt. Tenslotte heeft, wanneer de vergunning wel wordt verleend, de ENCI plannen voor grote investeringen, zoals de bouw van een nieuwe klinkeroven.

Het Mergellandschap

Het Zuidlimburgse heuvellandschap is juist gelegen buiten de Hollandse laagvlakte en kan worden gekenschetst als het overgangsgebied naar de middeneuropese plateaus en laaggebergten. Vooral de geologische en geomorfologische kenmerken van deze overgangssituatie hebben, in samenhang met klimaat, grondgebruik en bebouwingspatroon, bijgedragen tot een grote rijkdom aan natuurlijke, landschappelijke en cultuurhistorische waarden. De onderlinge samenhang waarin deze kwaliteiten onverbrekkelijk in het gebied voorkomen, geven aan één en ander een bijzonder aksent.

Kenmerkend voor het heuvellandschap is de afwisseling naar maat en vorm van de plateaus, dalwanden en dalen. Onder invloed van klimaat en waterhuishouding is door de eeuwen heen een situatie ontstaan, die uit ekologisch oogpunt als uiterst belangrijk kan worden gekenschetst. Zij manifesteren zich als open agrarische landschappen, die een krachtig terreinrelief hebben met voor Nederlandse verhoudingen grote hoogteverschillen, die over lange ronde glooiingen zichtbaar zijn. Onderbroken door al of niet holle landweggetjes, door meestal tot buurtschappen gegroepeerde boerenbedrijven en boomgaarden en door een verspreide beplanting, heeft dit kultuurlandschap soms even een wat grotere, maar meestal toch nog betrekkelijk kleine schaal.

Nog kleiner van schaal zijn de vaak diep ingesneden dalen. Deze dalen beginnen boven op het plateau. Algemeen wordt onderkend dat in het Zuidlimburgse mergelland de dalen met hun steile randen een bijzondere waarde en

aantrekkelijkheid hebben. Maar ook hier geldt dat deze steile en diepe dalen hun zin ontleen aan de tussengelegen plateaus, zij hebben hun begin en oorsprong op de plateaus. De dalen en de plateaus vormen in het mergelland dan ook één onverbrekkelijk ecosysteem.

Het overheidsbeleid

Het Zuidlimburgse landschap is al jaren als een zeer waardevol landschap gekarakteriseerd. Reeds in de Tweede Nota inzake de Ruimtelijke Ordening wordt het gebied aangeduid als parkgebied van nationale betekenis, terwijl onlangs het mergelland door de staatssecretaris voor Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk in het Interimadvies Nationale Landschapsparken als een van de proefgebieden Nationaal Landschapspark wordt aanbevolen.

Natuurbeschermingsorganisaties hebben herhaaldelijk steun betuigd aan de ideeën over de instelling van nationale landschapsparken. Juist in situaties waar het geheel van nog grotere waarde is dan de som van de afzonderlijke delen, is een extra inspanning voor het behoud en beheer van de totaliteit geboden. Dit geldt in sterke mate voor het mergelland met zijn unieke harmonie tussen de sterk overwegende, door de natuur gegeven landschapselementen zoals heuvels, plateaus, beek- en erosiedalen, rivieren en riviertjes en het agrarisch grondgebruik.

In de Interimnota Nationale Landschapsparken is voor een dergelijk gebied de volgende doelstelling ontwikkeld:

Een door de Rijksoverheid als zodanig aangewezen gebied van tenminste 10.000 ha bestaande uit zowel natuurterreinen, wateren en/of bossen cultuurgronden, dat een grote rijkdom vertegenwoordigt aan natuurlijke en landschappelijke kwaliteiten en aan cultuurhistorische waarden, waarin het beleid van een Overheid er op gericht is – uitgaande van de conceptie voor inrichting ontwikkeling, beheer en bestuur van het gebied als geheel – het specifieke en gedifferentieerde karakter van het gebied, met name ook ten behoeve van de zich recreërende mens, in stand te houden en te ontwikkelen, waarbij rekening wordt gehouden met de sociaal-culturele en economische belangen van de aldaar wonende en werkende bevolking.

In de Nota Landelijke Gebieden, het Derde deel van de Derde Nota inzake de Ruimtelijke Ordening, wordt het tot nu toegevoerde overheidsbeleid ten aanzien van de nationale landschapsparken nogmaals bekrachtigd. 'Vanwege hun aard beschouwt de Regering de Nationale Landschapsparken als gebieden waar het streven naar een gedifferentieerd natuurlijk milieu en naar een gedifferentieerd landschap de hoogste prioriteit heeft', aldus de Nota.

De konsekwenties van eventuele ontmerging

Wanneer de ENCI vergunning wordt verleend om op het plateau van Margraten mergel te gaan winnen ten behoeve van de cementindustrie, dan zal deze activiteit ernstige gevolgen hebben voor dit deel van Zuid-Limburg. Bedacht moet worden dat:

- de ingreep in het plateau van Margraten van zodanige aard en schaal is, dat het zelfs bij benadering niet meer mogelijk zal zijn het plateau in de oude staat terug te brengen;
- de ingreep in het plateau van Margraten tot gevolg heeft dat bestaande ekologische relaties met de aangrenzende gebieden zullen worden verbroken. De flora en fauna in Zuid-Limburg zijn zo innig met het oude kultuurlandschap verweven, dat voor hun behoud niet alleen kan worden volstaan met het sparen van enkele kleinere natuurgebieden;
- de ingreep in het plateau van Margraten invloed zal uitoefenen op de hydrologische situatie van het gehele gebied. Er bestaat op dit moment nauwelijks enig inzicht op welke wijze de ontgronding de waterhuishouding zal beïnvloeden;
- de ingreep in het plateau van Margraten, naast het verlies van een stuk landschap evenzeer het verlies van zeer vruchtbare landbouwgrond betekent, en dat meer dan de helft van de beroepsbevolking op het plateau die nu werk vindt in de landbouw, het bedrijf zal moeten verlaten;
- de ingreep in het plateau van Margraten betekent dat gevreesd moet worden voor het gedeeltelijk amoveren van een aantal gehuchten en dat het leefmilieu voor hen die overblijven tientallen jaren gekenmerkt zal worden door stof- en geluidsoverlast en chaos.

Gekonkludeerd moet dan ook worden, dat door de mergelwinning aan zowel het landschap als aan de sociaal-kulturele en economische belangen van de op het plateau wonende en werkende bevolking ernstige schade zal worden toegebracht. De voorgenomen en reeds plaatsvindende mergelwinning op het plateau van Margraten is dan ook in strijd met het beleidsvoornemen van de huidige regering, de instandhouding van de waardevolle kultuurlandschappen te bevorderen.

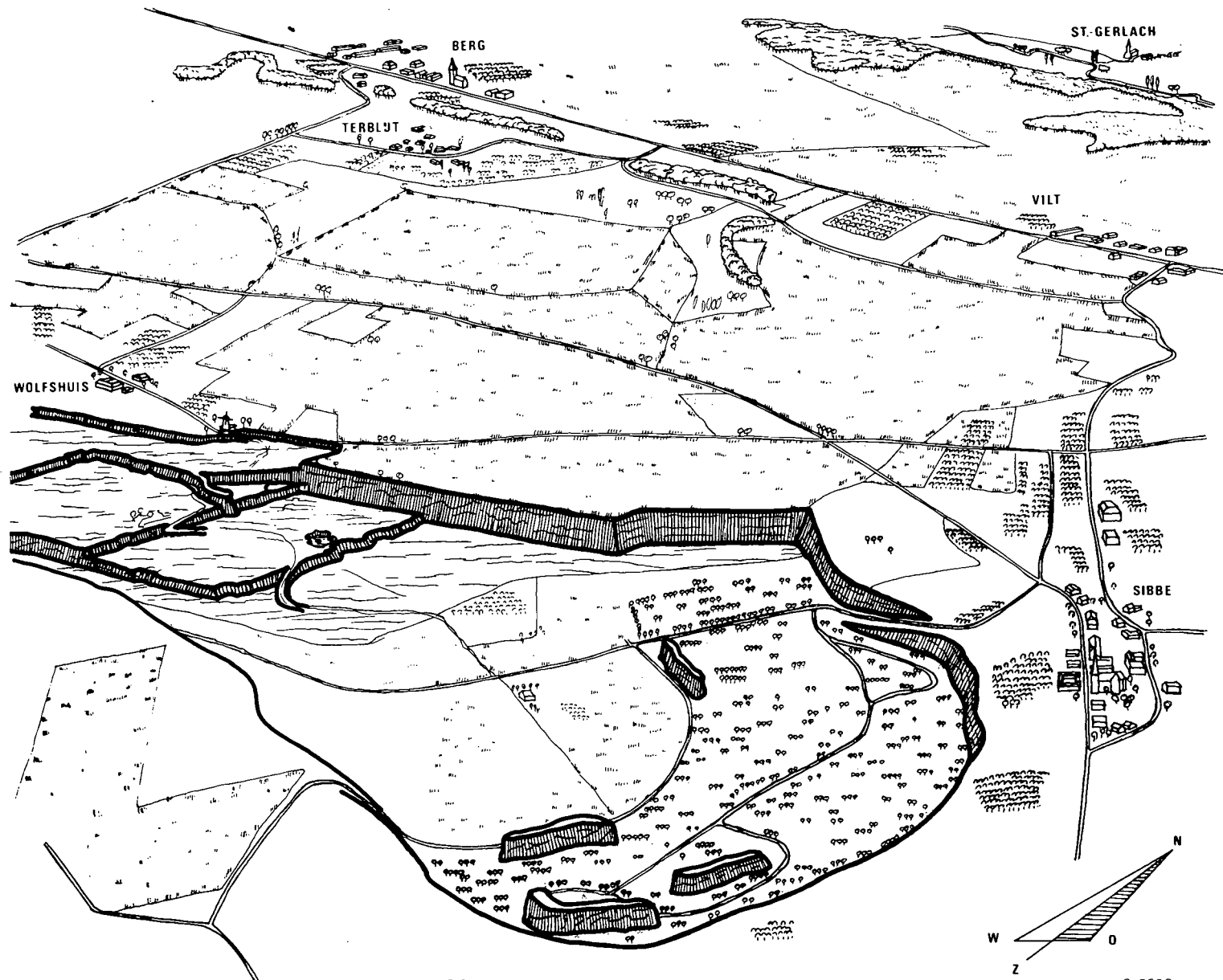
De activiteiten van de N.V. Cementbedrijven C.B.R.

Nu de eerste ronde van de strijd om het behoud van het plateau van Margraten gestreden is, met een resultaat dat ondanks het positieve advies van Gedeputeerde Staten van Limburg aan de Kroon hoop en moed geeft voor de toekomst is het de hoogste tijd aandacht te schenken aan de mergelwinning welke even over de grens ten zuiden van Maastricht plaatsvindt.

De N.V. Cementbedrijven CBR, gevestigd in Lixhe gelegen op 5 km. afstand van Maastricht in België en de moeder van ENCI, wordt deels

gevoed met mergel uit de groeven gelegen te Wonck-Harcourt deels met mergel vanuit Romont, ook wel Roosberg geheten. Deze laatste groeve, ontsloten ten behoeve van de nieuwste klinkeroven, is gelegen in de Waalse gemeenten Eben-Emael. Uit een concessie van 91 ha, welke ongeveer 100 miljoen ton mergel bevat, mag voor onbepaalde tijd worden gedolven op grond van een op 29 januari 1976 door de Bestendige Deputatie van de provincie Luik afgegeven exploitatievergunning. Vijf jaar geleden werd hiervoor een 2,2 km lange en 3,5 meter brede ondergrondse transporttunnel van de fabriek naar het winningsterrein aangelegd. Deze tunnel loopt onder de smalle Jeker door en doorboort de Mallembaye - en Crocayberg.

De concessie maakt deel uit van een 320 ha groot gebied waarvoor op 13 april 1978 een overeenkomst tussen CBR en de Belgische Staat werd aangegaan, welke de totale herinrichting van het gebied betreft. De 91 ha moet derhalve worden beschouwd als eerste fase van een 320 ha grote concessie. De reserve die dit gebied bevat wordt geschat voldoende te zijn om de produktie van het bedrijf voor 25 jaar veilig te stellen.

VOGELVLUCHT ONTGRONDING NA 15 JAAR

3.5699

De provinciegrens tussen het Waalse Luik en het Vlaamse Limburg loopt echter nagenoeg over de kam van de heuvelrug van Ramont, zodat gezien de investeringen van 3 miljard Belgische francs, die in 1973 in Lixhe werden gedaan, het voor de hand ligt dat niet alleen het Luikse gedeelte van Romont aan de mergelhonger van CBR ten offer zal vallen. Bij deze cementindustrie heeft dan ook allang het voorkomen bestaan om de provinciegrens te overschrijden, om aldus over een breed mergelfront een zo rendabel mogelijke exploitatie te kunnen verkrijgen. Jaren geleden werden er reeds vele hectaren opgekocht door het bedrijf als eerste aanzet hiertoe.

Momenteel wordt door de NV Cementbedrijven CBR getracht zekerheid te krijgen betreffende de ontginningsmogelijkheden van mergel in de Vlaamse provincie Limburg, meer bepaald in de gemeente Riemst en wel in de deelgemeenten Zichen-Zussen-Bolder en Kanne. De ontginbare reserves bedragen in die deelgemeenten respectievelijk 270 en 62 ha. De vaste commissie voor ontgronding, die is samengesteld uit ambtenaren van het Ministerie van Economische Zaken (mijnwezen, economische inspectie), Openbare Werken (wegen, waterwegen, ruimtelijke ordening), Nederlandse Cultuur (monumenten en landschappen), Landbouw (ordening van het platteland), Volksgezondheid en uit leden van het kabinet van de Staatssecretaris voor Streekeconomie, zal genoemde Staatssecretaris hierover adviseren. De totale ontginningsmogelijkheden bedragen in Limburg 322 ha met een gemiddelde afgraafbare laagdikte van 25 meter, totaal goed voor ca. 83 miljoen kubieke meter mergel.

Zowel Nederland als België zijn landschappelijk te kwetsbaar en te dicht bevolkt om dergelijke grootschalige ingrepen over zeer lange perioden te kunnen verdragen. De vaak gehoorde bewering als zou mergel een strategisch belangrijke grondstof zijn, waarvoor men zoveel mogelijk onafhankelijk van het buitenland moet zijn, is sterk verouderd. Een dergelijke opvatting stamt uit de eerste helft van deze eeuw, toen de kans op onderlinge oorlogen tussen naburige staten en daarmee de kans op afsnijding van grondstoffen nog reëel was, maar ze past beslist niet meer in onze tijd waar-

in men bezig is aan een verenigd Europa gestalte te geven, een Europa waarin cement beslist geen schaars produkt is. De Duitse cementindustrie alleen al zou de Nederlandse importbehoefte aan cement volledig kunnen dekken. Maar niet alleen Duitsland, maar ook andere landen van de EEG produceren grote hoeveelheden van dit produkt.

De tendenzen in de cementproductie en het verbruik in Europa laten zich in het kort als volgt weergeven: Naast stabilisatie van het cementverbruik vindt opvoering van de cementproductie plaats met als gevolg dat er naartoe gezocht wordt naar nieuwe afzetmarkten. Zo is de productiecapaciteit in Griekenland 11 miljoen ton per jaar, de werkelijke productie 8,5 miljoen ton en de binnenlandse consumptie 5,2 miljoen ton. De uitvoer bedraagt 3 miljoen ton per jaar. En wat te denken van Interroselle Sarl in het Groot Hertogdom Luxemburg die op 13 mei 1977 een nieuwe klinkeroven met een productiecapaciteit van 1 miljoen ton in gebruik nam, terwijl het cementverbruik van dat land slechts 278.000 ton per jaar bedraagt.

Gaan we in herhaling vervallen?

Toen in 1923 de concessie voor de mergelwinning op de St.-Pietersberg werd aangevraagd, richtte de Vereniging Stadsverfraaiing te Maastricht zich met een adres tot Hare Majesteit de Koningin met het verzoek: '.... wel te willen bevorderen, dat door Uwer Majesteit Regering ten spoedigst een wetsontwerp worde ingediend, houdende bepalingen en voorschriften tot instandhouding van zogenaamde natuurmonumenten en alzo verhindert het oprichten en instandhouden van inrichtingen enz. die de algemeen erkende schoonheid van het landschap schaden of zelfs vernietigen kunnen...'

Vierenveertig jaar later kwam de Natuurbeschermingswet tot stand en pas in november 1974 werd het gedeelte dat na afgraving van de St.-Pietersberg resteert, aangewezen als beschermd natuurgebied. De ongeveer 8000 bezwaarden, die de Stichting Milieufederatie Limburg gemachtigd hebben namens hen op te treden, hopen dan ook van harte dat, nu het gaat om het behoud van de waardevolle kul-

tuurlandschappen, er over veertig jaar niet gekonstateerd hoeft te worden dat het Nationale Landschapspark Mergelland een feit is geworden, doch dat het hart ervan door groot-schalige mergelwinning zodanig is aangetast, dat het gebied nauwelijks meer waard is om voor het nageslacht op deze wijze te worden bewaard.

Laat evenals in 1923 niet verzucht behoeven te worden..’ Men heeft hier niet te doen met een felle brand, waaraan snel toeschietende blussers nog een gebiedend halt kunnen toeroepen, veeleer is het een ernstig, bijkans hopeloos ziektegeval, een kanker als het ware, die voortvreet en langzaam maar zeker wegvreet wat geslachten lang is geweest een kostbaar bezit’.

Het wordt dan ook de hoogste tijd dat er op Europees niveau afspraken worden gemaakt over cementproductie en cementvoorziening, want anders worden we in de nabije toekomst niet alleen geconfronteerd met een enorme overcapaciteit in de cementproductie, een overcapaciteit welke we nu al kennen in de chemische en in de staalindustrie, maar ook met een ontmergeld Nederlands en Belgisch Limburg.

*Adres van de schrijver:
ir. H. K. Vijverberg,
Stichting Milieufederatie Limburg,
Oranjeplein 37a,
6224 KG Maastricht.*

Chronologisch overzicht belangrijkste gebeurtenissen ontgrondingsaanvragen E.N.C.I.

- 8-II-1976 - Ontgrondingsaanvraag E.N.C.I. voor 433 ha op het plateau van Margraten middels het rapport Synthese.
- 4- I-1977---Ter visie legging ontgrondingsaanvraag, start bezwaren procedure.
- 17- 5-1977 - Samenstelling adviescommissie Ontgronding E.N.C.I.-Margratenplateau door Gedeputeerde Staten van Limburg.
- 8- 8-1977 - Formele weigering ontgrondingsvergunning door verlopen van termijn.
- 2- 9-1977 - E.N.C.I. gaat tegen deze formele weigering door G.S. van Limburg in beroep bij de Kroon.
- 22- 3-1978 - Presentatie van het rapport ‘Antithese’ door Comité Mergelland.
- 29- 4-1978 - Commissie Ontgrondingen E.N.C.I. Margratenplateau adviseert met 8 tegen 7 stemmen voor de afgraving.
- 18- 5-1978 - Gedeputeerde Staten *hoort* Provinciale Staten. Advies Provinciale Staten is overwegend positief.
- 20- 5-1978 - Gedeputeerde Staten *hoort* de bezwaarden.
- 6- 6-1978 - Gedeputeerde Staten brengt een genuanceerd positief **advies** uit aan de Kroon, die moet beslissen.
- 10-II-1978 - Minister van de Stee van Landbouw en Visserij spreekt zich uit tegen mergelwinning op het Plateau van Margraten.
- 13-II-1978 - Kamerfracties van P.v.d.A., D’66 en P.P.R. achten mergelwinning op het plateau onverenigbaar met de status van ‘proefnationaal landschapspark voor het betrokken gebied’.
- 17-II-1978 - Gemeenteraad van Margraten beslist haar verdere medewerking aan ontgrondingen nu en in de toekomst te weigeren.
- 22-II-1978 - Staatssecretaris Wallis de Vries van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk geeft tijdens de behandeling van de drie ‘Groene Nota’s’ te kennen tegen een eventuele afgraving van het Plateau van Margraten te zijn.
- 22- 2-1979 - De motie van Mevr. Lambers-Hacquebard waarin de Regering wordt verzocht alvorens over de afgraving te beslissen met de Tweede Kamer van gedachten te wisselen, wordt door de Kamer aanvaard.
- 1- 5-1979 - De Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, de Stichting Het Limburgs Landschap, de Stichting Milieufederatie Limburg, het Recreatieschap Heuvelland Zuid-Limburg en de Bond Heemschut zetten in samenwerking met de Nederlandse Spoorwegen een wandeling uit over het Plateau van Margraten en vestigen gezamenlijk een informatiecentrum in de Van Tienhovenmolen te Wolfshuis.